

Arxiu, educació i immigració a Ciutat Vella, entre el risc i el rigor*

Germà Iturrate i Colomer

Arxiu Municipal del districte de Ciutat Vella (Barcelona)

1. Preludi: que vénen, que vénen!

Hi ha quelcom d'escandalós i frívol en molts dels discursos polítics, culturals i, per derivació, mediàtics sobre la immigració, fets quasi sempre des del desconeixement i la por. L'alarmisme demogràfic ven i, com més catastrofista, més ven. A hores d'ara, el que està més de moda i produeix una autèntica febrada a nivell de discussions és la immigració. Si no és el primer problema nacional, poc li falta.

D'una manera planera, immigració vol dir entrar en una població sense haver-hi nascut o simplement venir de fora d'aquesta població. Desenganyem-nos, la immigració forma part del nostre sistema. Com a país, som fruit de les diverses i successives onades migratòries. La immigració no és una plaga bíblica fruit de la globalització i no serà un element demogràfic més important del que ha estat en el passat de la ciutat de Barcelona¹.

A tot això s'ha d'afegir una nova variant: de Barcelona, amb 96 km² (Madrid en té 605), per una qüestió simplement física es diu que no pot assumir els immigrants que va rebre als segles XIX i XX, és una població teòricament saturada, dins d'un espai sense possibilitats de construir, amb un potencial creixement limitat. Tot i això, hem de recordar que sense els darrers corrents migratoris del segle XX, Catalunya actualment no arribaria als dos milions i mig d'habitants; fins als sis milions, és el resultat evident de la immigració del segle XX.

Resumint, la nostra població és el resultat de corrents migratoris importants. Aquesta és una realitat que en cap moment es pot dir que és d'última hora, ja que ha estat molt tractada i estudiada en el transcurs

* Als treballadors socials anònims amb noms i cognoms que fan de la seva tasca una base per a la convivència. En especial a: Iria García i Labandeira, Cap Territorial del Raval (Divisió de Serveis Personals, Districte de Ciutat Vella), i Marleny Colmenares i González, Tècnic d'Educació (Divisió de Serveis Personals, Districte de Ciutat Vella).

dels anys². La qüestió és que tenim una manca de memòria històrica que ens hauria de fer caure la cara de vergonya³. L'escriptor Blaise Cendrars deia que "*Marsella pertany a aquells que vénen de lluny*". No cal fer-hi cap analogia.

Circumscriuint aquesta situació al cas de l'Arxiu Municipal del districte de Ciutat Vella (AMDCV) i des d'una visió activa del servei (equipament municipal obert a tothom, en transformació constant, lloc de trobada multigeneracional, d'iniciatives i propostes, marc i suport de qualsevol possible acció cívica, etc.), tot això amb una clara vocació cultural, la curiositat pel tema de les relacions que es poden establir entre el nouvingut d'una altra realitat i el context comença fa més de 10 anys⁴. En el transcurs d'aquests darrers anys l'assumpte s'ha anat fent més evident. Superficialment i fent una passejada pels carrers, Ciutat Vella pren forma d'un inicial i sorprenent impacte visual. Seria molt interessant, com a exercici quasi antropològic, anar a les hores d'entrada i sortida als col·legis públics del districte de Ciutat Vella per veure, fixant-se sobretot en les mares, que són majoria en la funció de recollir i traslladar els infants (és una constatació real sense components sexistes), que les coses estan canviant.

Ja fa temps que, quan vénen a l'AMDCV les visites escolars⁵, la visibilitat i la barreja racial que configuren els grups d'alumnes de les escoles del Districte és un fet evident. La proporció d'alumnes, en aquestes visites, producte d'aquest procés immigratori, comptats personalment pel qui subscriu aquestes paraules, supera, en determinades recepcions escolars i especialment en els cursos de primària, el 60% de la classe (no acostuma a coincidir mai amb les estadístiques oficials)⁶. També és normal trobar-se que, per exemple, per la pressa en la incorporació a l'escola, alguns d'aquests infants no tenen encara, ni de forma rudimentària, un domini de la llengua d'adopció. No per això, però, deixaran de fer unes activitats escolars normalitzades, com ara la visita a l'arxiu, planificades a nivell global amb anterioritat, que en definitiva és un més dels recursos educatius que els capbussa i comença a donar les primeres referències d'una cultura i d'una societat que els és desconeguda.

A tot això, i des d'un vessant plenament arxivístic, en aquest últim decenni s'han publicat arreu del país multitud d'articles, estudis i estadístiques que ens parlen dels usuaris dels arxius: del gran públic, del públic de detall, del nou, del vell, del ciutadà, de l'administrat, de l'usuari analògic, del digital, del virtual, etc., però sempre cercant un usuari de disseny⁷, d'horitzó tranquil, iniciat i gens problemàtic. No existeix cap referència en els textos sobre usuaris d'arxiu que parlin sobre minories que ho estan deixant de ser i que arriben i arribaran als arxius a través del sistema escolar amb unes especificitats culturals prou diferenciades.

Les relacions que estableix l'arxiu estan marcades i influenciades per un àmbit territorial (entorn físic), per unes realitats i necessitats

concretes (entorn social) i per unes peculiaritats culturals (entorn psicològic) que es manifesten en el medi d'una manera global i interrelacionada. No es tracta de fer una detecció dels públics potencials, sinó de tenir una bona actitud davant l'evidència a l'hora d'observar la realitat que ens envolta. La interacció de l'arxiu amb aquest usuari reforçarà la seva identitat com a institució cultural a l'abast de la comunitat. Si no s'actua així, restarem com un anacronisme residual per a quatre iniciats.

2. El fet migratori a Ciutat Vella com a model de societat plural. Breu ressenya històrica

Barcelona, com a ciutat portuària, ha estat i és la porta d'entrada, de trobada i d'acollida d'estrangers d'arreu del món. Aquesta qüestió no ha suposat mai un problema fins a l'aparició del recent fenomen migratori (que no ha deixat mai de ser cíclic) per causes econòmiques, reflex a petita escala d'allò que s'esdevé a l'Europa comunitària. El districte de Ciutat Vella és la principal zona d'assentament de les minories ètniques estrangeres que procedeixen del Tercer Món. La seva incidència en els barris de Ciutat Vella és molt superior a la resta de zones de la ciutat. Les raons d'aquest fet es deuen a diversos motius: els preus de l'habitatge, de pensions o de locals de negoci (de compra o de lloguer). A Ciutat Vella existeixen al voltant de 80 institucions per a persones necessitades i 29 entitats d'ajut als immigrants de divers signe. La xarxa de serveis socials municipals de l'Ajuntament de Barcelona i del Departament de Benestar Social de la Generalitat és la més gran dels districtes de Barcelona. En el Districte podem trobar menjadors socials (solament al del carrer de la Lleona s'havien arribat a servir 600 àpats diaris) i altres serveis.

Ciutat Vella no podria entendre's sense fer referència als diferents fluxos migratoris que hi han arribat des del segle XIX i que avui dia segueixen configurant part de la seva realitat social. Fem una mica d'història recent.

Des d'aproximadament l'any 1985, la implantació d'estrangers del Tercer Món (africans, asiàtics, sud-americans, etc.) s'anava produint gradualment a Ciutat Vella. Fou en aquest districte on es començà a treballar socialment amb els nens i les famílies, sobretot marroquins, que eren majoria entre els immigrants. El procés de tancament i regularització de pensions de Ciutat Vella, durant els anys 1988-1991⁸, va tenir un fort impacte sobre la situació dels immigrants, ja que va forçar una expansió normalitzadora de les famílies d'immigrants per tot el Districte a la recerca d'un habitatge més estable. El tipus bàsic, que defineix l'immigrant com un home jove que inicia en solitari la recerca de treball en un àmbit aliè al seu entorn territorial, deixa pas a una família que s'incor-

pora i és el nou protagonista de l'escena migratòria. Aquests reagrupaments familiars forçaran una reacció del sistema escolar per assumir els nous nens més joves.

L'Ajuntament de Barcelona, d'acord amb allò previst al Pla d'Actuació Municipal (1995-1999), crea el Consell Municipal d'Immigració de Barcelona, l'any 1997, amb la finalitat d'establir una plataforma estable de participació de l'Ajuntament de Barcelona per aquelles qüestions referents a la millora del benestar i la qualitat de vida d'aquest sector de població. Des de l'any 1997, la Divisió de Serveis Personals del districte de Ciutat Vella té un programa sectorial transversal de suport a les minories ètniques i els dedica una atenció creixent dins del marc dels seus programes generals: beques, alfabetització, atenció extraescolar, educació d'adults, atenció a la dona, atenció a la cultura d'origen dels col·lectius més nombrosos, etc.

3. L'AMDCV davant la qüestió immigratòria en el sistema educatiu del districte de Ciutat Vella

En aquests darrers anys, la reconstrucció dels nuclis familiars entre el col·lectiu d'immigrants, així com l'emergència de les noves generacions, crea una nova realitat, l'arribada d'una població jove al sistema educatiu, com un dels principals reptes de futur per al districte de Ciutat Vella. Comencem donant unes dades estadístiques prou esclaridores.

El cens de l'any 2000 a Ciutat Vella dona unes xifres de 100.771 habitants (18.141 estrangers). L'any 2001, el nombre de residents estrangers arriba ja al 22% (en el cas específic del barri del Raval⁹ són el 25%). Les previsions de la immigració estan resultant fins i tot minses si aquestes dades es comparen amb la realitat de les escoles de Ciutat Vella. El 42% dels alumnes dels centres públics de Ciutat Vella (3.897 entre 0-16 anys) són fills d'immigrants, segons dades corresponents al curs 1999-2000¹⁰. Les cinc nacionalitats predominants, sobre un conjunt de més de 90 amb més de 50 llengües diferents, són: marroquins, pakistanesos, filipins, equatorians i dominicans.

A tall de resum, cal dir que el 52% dels alumnes de les guarderies municipals del districte de Ciutat Vella (0-3 anys) són fills d'immigrants i és interessant esmentar-ho per tot allò que ens ve en un futur. Aquest percentatge immigrant oscil·la entre el 47-53% en l'educació primària i se situa en un 47% en el cas de la secundària. En el moment que algú pugui estar llegint aquest article, la situació, evidentment, serà diferent i probablement s'haurà incrementat el nombre d'immigrants. Ja que les estadístiques marquen tendències, haurien de ser tingudes en compte per a nous plans educatius de la ciutat.

Cal esmentar que les dades aquí presentades corresponen als

col·legis de titularitat pública. Després hi ha els privats, oficialment anomenats públics concertats, que es paguen amb diners públics (perquè es faci més entenedor, amb els impostos de tots els ciutadans), on solament hi ha un percentatge del 15% d'alumnes de fills d'immigrants. Dit això, podem fer un retrat robot de la situació que pot marcar una possible tendència en el futur, que per descoratjadora que sigui cal esmentar: els infants fills d'immigrants s'acumulen, per no dir emmagatzemen, a les escoles públiques-públiques, viuen en barris de treball precari on la necessitat caracteritza tota la seva població, en famílies de baixos ingressos, etc. Això crea unes dinàmiques de baix rendiment escolar global i les escoles que els acullen poden acabar per ser rebutjades per la població autòctona amb el perill de convertir-les en guetos. Per pal·liar aquestes situacions, a Ciutat Vella existeixen els centres d'educació preferent (CAEP)¹¹, que acostumen a coincidir amb els centres on es concentra l'alumnat immigrant.

Que l'usuari escolar de l'AMDCV excedeixi en un 50% la procedència aliena a l'àmbit territorial on està situat, porta a la necessitat de fer una sèrie de reflexions sobre el servei de l'arxiu davant d'aquesta realitat. L'AMDCV, com a equipament cultural, no és neutre. L'entorn territorial el sotmet a tota una sèrie de pressions que li fan desenvolupar tot un seguit de dinàmiques que configuren un conjunt de característiques pròpies que el defineixen i redefeixen constantment. L'arxiu és un servei públic flexible que ha d'adaptar la seva oferta a l'experiència acumulada del dia a dia. Això el converteix en un producte de la societat a la qual serveix i en un element que incideix en el seu desenvolupament.

A l'AMDCV s'han notat, a nivell de presència física, dos tipus d'immigrant: la immigració que podríem denominar del "*benestar*" (estudiants de postgraus i mestratges diversos, doctorats, beques Erasmus, viatges d'estudis de col·lectius professionals, etc.), que per raons de l'efecte Barcelona, que arrenca l'any 1992 amb les Olimpíades, vénen a complementar la seva formació educativa o professional, i la immigració del "*malestar*" (infants i joves nascuts a Ciutat Vella o provinents de reagrupaments familiars d'immigrants que estudien a centres escolars públics), que en un primer contacte ens arriben a través de visites col·lectives.

El nen sorgit de la immigració que ens arriba per primera vegada de visita a l'AMDCV té una cultura eminentment oral, cosa que és accentuada per la seva condició d'immigrant. Quan es viatja per mig món, no es poden portar gaire coses materials. La situació de desarrelament, l'important moviment espacial efectuat amb pocs mitjans, unit a una situació de mancances bàsiques, aboca a un estalvi que arriba a tots els àmbits de la seva vida, fins i tot a una cosa tan irrenunciable com és la cultura. En l'immigrant, per la seva situació en matèria de cultura i formació, predomina la paraula transmesa sobre l'escripta. Contràriament, la nova societat, i la seva forma cultural, que el rep es fonamenta i s'or-

ganitza al voltant de la paraula escrita. A més, els seus vincles amb la societat d'origen dels seus pares són febles. No hi ha records personals, no han experimentat adhesions ni conflictes en l'àmbit d'origen. Estan en un moment de trencament intergeneracional entre pares i fills. L'indret dels seus pares és per a ells un referent simbòlic més o menys preponderant, però amb molt poc pes com a experiència vital. La memòria familiar que es transmet de forma oral no deixa de ser, en tot cas, una referència difusa per a les seves interaccions quotidianes, més que una alternativa real.

4. Interculturalitat a les aules, interculturalitat a l'Arxiu

En aquest moment, el sistema educatiu intenta, d'una forma contradictòria, integrar els alumnes immigrants, alhora que respecta i valora les seves especificitats, és a dir, tot allò que tenen de diferent. És clar que una acció d'aquesta magnitud no es pot fer amb voluntarisme (n'estem farts), sinó que demana un suport teòric, que ha de venir del camp de les ciències socials i d'una actitud dialogant amb i de part dels membres dels diferents grups culturals acollits. A Ciutat Vella, l'any 1997, arran del panorama multicultural de les aules, que no deixa de ser tanmateix un element de riquesa cultural, s'inicia un projecte de mediació intercultural a les escoles del Districte¹², com a espais de tolerància i convivència, que cal preservar.

Els problemes amb els quals els mestres es troben a les aules no són el producte específic de la diversitat cultural, sinó factors que tant afecten a nadius com a estrangers: pobresa, desestructuració familiar, toxicomanies, prostitució, etc., que posa els infants en situació de risc. Malgrat això, cal incidir en una sèrie de dificultats afegides d'alguns alumnes de procedència estrangera que requereixen una organització escolar flexible i uns recursos específics, com ara, per exemple, el cas d'alumnes d'incorporació tardana que procedeixen de països que parlen altres llengües i que tenen dificultats a seguir els cursos escolars. *"L'objectiu bàsic d'aquest projecte és afavorir els processos globals d'integració sociocultural, actuant sobre els factors que la dificulten, amb la coneixença mútua i la connexió entre les parts"*¹³.

En el cas de l'AMDCV, la primera experiència que es va realitzar de forma reglada, amb una incidència clara sobre alumnes escolars procedents de la immigració, va ser l'any 1996 amb el projecte *El Món és diversitat. El barri és diversitat*¹⁴, on es va intentar assolir el coneixement del nou entorn geogràfic per part d'aquest alumnat (la cultura, la història i els serveis públics de l'administració municipal), tot cercant de millorar unes capacitats que li permetessin desenvolupar-se amb normalitat en la seva vida quotidiana. Va ser una forma d'apropar, per part

de l'AMDCV, els serveis i les activitats del nostre equipament, que l'AMDCV servís de nexa entre la informació i la persona, trencant qualsevol barrera (social, econòmica, etc.). Que, a partir d'aquestes visites, aquest alumnat consideri l'Arxiu com una eina útil, no només per a la seva formació escolar, sinó també per al seu desenvolupament com a ciutadans. L'Arxiu pot ser un espai de trobada de diferents cultures, pot ser un espai d'interès del seu Districte, a més de ser punt de referència del coneixement històric i social del seu nou entorn.

Després d'aquestes primeres trobades, dels primers intents voluntaristes i de la praxi que es genera, és quan sorgeixen els dubtes: fins a quin punt l'escola-arxiu podrà superar les limitacions ideològiques de la nostra societat i desenvolupar estratègies de convivència que facilitin interaccions positives?, ¿té autonomia el sistema educatiu per generar propostes no forçosament coincidents amb els estaments dominants de la societat?

Existeixen diferents models segons els quals l'escola-arxiu pot actuar enfront de la diversitat cultural¹⁵, però actualment el més recomanat és l'*intercultural*, basat en una visió transformadora de les pràctiques de la societat d'acollida, amb la intenció de fomentar la solidaritat i la reciprocitat. Això es complementa amb una educació específicament antiracista que pren partit activament en la lluita contra la discriminació. La proposta solament es pot dur a la pràctica amb canvis profunds en la formació del mestre i de l'arxiver i en el funcionament de l'escola-arxiu. Implica, a més, la participació democràtica de tots els sectors compromesos en l'educació, en el desenvolupament d'adaptacions curriculars i de materials didàctics¹⁶, i millores en l'ensenyament del pensament crític, que faci possible incloure elements autoreflexius que permetin centrar l'atenció dels ensenyants en les seves pròpies pràctiques.

En el camp pròpiament de l'Arxivística, les experiències amb minories immigrants són inexistents. En el cas dels especialistes que han desenvolupat la casuística d'usuaris d'arxius, tant nacionals (Cerdà, 2000; Tarraubella, 1997; Torreblanca, 1994) com francesos (Ermissé, 1988; Berche, 1980; Babelon, 1972), dels quals l'Arxivística Catalana és deutora en molts aspectes, com l'anglòfon (Taylor, 1984) o l'italià (Federighi, 1992)¹⁷, fan reflexions teòriques sobre usuaris de perfil estàndard, amb una base formativa, fidelitzats en l'ús continuat dels serveis d'arxiu i d'algun manera lleials a la causa. Cap menció als *altres usuaris*. Fa certa por, però ara per ara, i ho podem quasi generalitzar a tot l'usuari escolar, són invisibles. ¿Tots hi tenen dret o esperarem que l'educació reglada d'aquest país faci una selecció natural sobre qui pot o qui no pot accedir a un arxiu?

D'altra banda, hi ha una sèrie d'articles, que es poden comptar amb els dits d'una mà, presentats més aviat de forma folklòricoantropològica, on es fa esment sobre la diversitat cultural i els arxius i sobre el servei que poden fer en la construcció de les polítiques de desenvolupament territorial i en la recerca de la identitat local¹⁸. Trobem un únic cas entre tota la bibliografia tècnica, el de l'arxiviera francesa Gautier-Desvaux¹⁹, on parla de la detecció i el plantejament d'activitats en el

tracte d'aquests nous usuaris fruit de la immigració. Des d'aquesta aportació han passat 20 anys de buit més absolut i Europa segueix rebent immigrants.

4.1. Què estem fent ara des de l'AMDCV: tocar de peus a terra

La visita és una de les activitats més esteses en el món dels arxius. Dins d'aquest apartat, la visita escolar de forma grupal, per classes i per nivells educatius, és la forma de difusió i la fórmula d'introducció bàsica en el segment escolar. Són un primer i, desenganyem-nos, en molts casos últim acte d'aproximació que molts infants faran durant tota la seva vida a l'Arxiu, però no es perd mai l'esperança que es converteixi en el preàmbul de futures experiències i activitats. Tot i això, a l'AMDCV es fa sempre un esforç en forma de diversos nivells d'ofertes que s'ajusten a les demandes, sempre canviants, que amb el temps van sorgint de les escoles.

Històricament, les visites escolars a l'AMDCV s'efectuen des de l'any 1989. S'ofereixen directament des del mateix AMDCV o a través del Centre Pedagògic i de Recursos del districte de Ciutat Vella. Amb això, es pretenia i es pretén impulsar i assessorar, junt amb els mestres i docents de l'àmbit territorial, iniciatives pedagògiques que tinguin com a objectiu la difusió dels fons documentals i la història del Districte. D'altra banda, s'intenta afavorir, a l'escola, la integració curricular d'un coneixement de l'entorn del Districte, relacionat amb el de la ciutat i, evidentment, amb la sempre malèvola intenció subjacent de difondre al màxim el servei de l'AMDCV.

El febrer de l'any 1997, l'Oficina d'Atenció al Públic (avui Oficina d'Atenció al Ciutadà, OAC) demana a l'AMDCV la realització d'uns dossiers pedagògics per a la realització d'una visita guiada al Districte, amb la finalitat de donar a conèixer el seu funcionament administratiu. L'any 1999, es confecciona una petita publicació per a infants on s'explica, en forma de còmic, l'organització politicoadministrativa del Districte. L'esforç va prenent volada i, l'any 2001, es porta a terme un guió de vídeo que, definitivament, es converteix en un itinerari visual (*Coneixe's Ciutat Vella*), efectuat per l'AMDCV i realitzat per Barcelona Televisió (BTV). Les visites s'externalitzen mitjançant una companyia de serveis que les executa.

A més d'aquesta oferta, l'any 1998, amb la idea de sistematitzar un marc general, l'oferta pedagògica de l'AMDCV a nivell de ciutat, les visites escolars són vehiculades a través de l'oferta del *Programa d'activitats escolars*, de l'Institut d'Educació. Es dona la circumstància que mentre les escoles de la ciutat vénen a través de l'oferta del *Programa d'activitats...*, les del Districte es concentren en l'oferta de l'OAC²⁰. D'una forma espontània, és en aquesta proposta on es troben els grups esco-

lars amb forta presència d'immigració entre els seus alumnes. En principi, no es va pensar en aquesta activitat com una forma de socialització a determinats grups socials, però els professors de les escoles del Districte demanen aquesta acció, que segons ells cobreix aspectes més socials i propers sobre la conjuntura personal i familiar dels seus alumnes, que amb visites més reglades no s'assoleixen.

L'activitat s'articula entorn d'un trajecte de caràcter historicocultural pels edificis que actualment són seu de les diverses dependències administratives del Districte, però, a la vegada, es fa una lectura actual de les funcions que desenvolupen aquests edificis a través de la informació i el contacte directe amb els seus serveis (Oficina Integrada, serveis administratius, Arxiu Municipal, etc.). La idea és donar a conèixer als alumnes de les escoles el funcionament i l'organització de l'administració municipal. L'esforç va dirigit a donar una visió general i a submergir-los en una realitat que tant els afecta per la seva situació personal i familiar. Hem de desenganyar-nos, avui dia, en el món de l'ensenyament, existeixen diverses velocitats d'aprenentatge i això va molt lligat al tipus d'escola de la qual procedeixen els alumnes.

Malgrat aquestes categoritzacions, d'altra banda molt subtils, de mal dir i, per la seva incorrecció política, de pitjor explicar, els arxivers, com a *mediadors* educatius, hem d'adaptar-nos a donar resposta a una situació real que amb el temps no farà més que accentuar-se. Siguem realistes: no podem iniciar l'infant en el que, com a arxivers, ens agradaria (el mite de l'usuari ideal), com per exemple en la recerca històrica o fer aplicacions didàctiques amb documents, quan fa tres mesos que l'infant acaba de venir de Rawalpindi. Per cert, sap el lector on és Rawalpindi? Tenim l'usuari que tenim i són ells els qui ens trien.

L'itinerari té una durada de dues hores. Comença amb una explicació introductòria de caràcter historicosocial i el visionat del vídeo (*Coneixe's Ciutat Vella*) a la Sala de Plens del Districte. Posteriorment, es realitza un col·loqui amb la presència de la Regidora del Districte. Els alumnes porten un qüestionari amb preguntes sobre els serveis que s'ofereixen i les activitats que es duen a terme al Districte. En aquest diàleg, sorgeixen molts temes sobre la comunitat, els problemes quotidians del municipi i les situacions dels col·lectius d'immigrants del Districte. Acabat l'acte, es fa el recorregut pels serveis i se n'ensenyà el funcionament. Quan els alumnes arriben a l'AMDCV, després d'efectuar tot el trajecte, veuen on es guarda tota la documentació que han vist en moviment i dispersa per les dependències. A l'AMDCV es dóna una explicació magistral, al més planera possible i adaptada a cada segment d'edat, en menys de 25 minuts (el temps ha de ser molt mesurat, perquè es troben a l'últim tram de l'itinerari), de tota una sèrie de punts (vegeu, a l'Annex 1, la fitxa tècnica de l'explicació a l'Arxiu).

Segons el nivell dels alumnes, si són una mica més formats, i si el temps ho permet, es visiona el vídeo de l'Arxiu Municipal de Barcelona: *Memòria del passat, present i futur*. És important introduir el grup en el

dipòsit documental per ensenyar on descansa la documentació després de les gestions administratives que han vist. Encara que ensenyem la documentació dels fons, mai, en aquests itineraris, no organitzem activitats didàctiques amb documents. Procurem mostrar la documentació que pot causar un major impacte visual i emocional, cercant un equilibri entre la documentació administrativa que han vist a les oficines de gestió i el document *estrella* de l'arxiu (vegeu, a l'Annex 2, la fitxa tècnica d'aquesta activitat).

Conclusions

- La història demogràfica de *Ciutat Vella* ens mostra la importància del component immigratori en l'evolució de la seva població. Durant els darrers dos segles, la ciutat s'ha nodrit de continuats fluxos migratoris amb diferents orígens i les tendències indiquen que aquest factor seguirà estant present, no solament en la configuració futura de Ciutat Vella, sinó en la de tot el país. D'aquí, el laboratori experiencial que aquesta situació suposa per a Ciutat Vella, que en el termini d'un curt període serà traspassada a àmbits territorials superiors.
- La reconstrucció de l'*estructura familiar* en un procés de sedentarització, com a nou protagonista de l'escena migratòria a Ciutat Vella, planteja tota una sèrie d'interrogants. La família ocupa un lloc central en el procés d'inserció social, la qual cosa la fa entrar en conflicte amb les instàncies socialitzadores de la societat d'acollida, en aquest cas, i molt especialment, l'escola.
- L'*escola* és un àmbit preferent per a les interaccions continuades i les polítiques específiques. És un lloc clau per a l'aprenentatge de la convivència a partir d'una conceptualització fluida de les cultures i la incidència dels valors comuns. Seria raonable respectar les diferents concrecions culturals i permetre, al mateix temps, que cada alumne opti pel sistema d'interpretació de la realitat amb el qual se senti més identificat, suprimint les barreres defensives entre cultures, que no deixen de ser, moltes vegades, obstacles per al seu lliure desenvolupament.
- L'*arxiu* ha d'explotar el seu potencial educatiu, adaptant les seves activitats per donar resposta a les demandes i les característiques de la població escolar del seu entorn territorial. La corresponsabilitat educativa en les activitats pedagògiques de l'arxiu, en el seu sentit normalitzador, de dimensió comunitària i participativa, poden generar una dinàmica transformadora, vers un canvi social, del qual no es pot mantenir al marge com a servei públic. El futur d'un país depèn de l'esforç que estiguem disposats a fer en l'educació dels nostres joves.

Bibliografia sobre diversitat cultural i arxius

- EASTWOOD, Terry. "Archivists and multiculturalism". A: *Congresso Nacional de bibliotecários, arquivistas e documentalistas (5º, 1994, Lisboa)*. Associação portuguesa de bibliotecários, arquivistas e documentalistas, 1994, 2 vols. Tom II: *Arquivos*, pàgs. 373-384.
- GAUTIER-DESSAUX, Elisabeth. "Les besoins culturels. L'action culturelle dans les archives". A: *Actes du Congrès de Nice, 4-6 octobre 1982*. París: Direction des Archives de France, 1983, pàgs. 11-21.
- ITURRATE COLOMER, Germà. "Aproximació teòrica a la tipologia de l'usuari d'arxius". *Lligall. Revista Catalana d'Arxivística*, núm. 7 (1993), pàgs. 77-95 (vegeu l'apartat 2.7: "En relació a les minories", pàg. 87).
- "Multiculturalisme". *L'Archiviste. Archives Nationales du Canada*, vol. 18, núm. 2 (julliet-septembre 1991), 48 pàgs. (doble versió anglès/francès).

Notes

- 1 La història migratòria de Ciutat Vella, com a centre històric de la ciutat, ha observat el pas de diferents fluxos. En el segle XIX, les transformacions de la ciutat van afavorir l'arribada de fluxos migratoris envers Ciutat Vella. "*La construcció de la nova ciutat ideada per Ildefons Cerdà i les dues exposicions universals de 1888 i 1929 generaren successius corrents migratoris provinents de l'interior de Catalunya, així com de València i Aragó. Després de la Guerra Civil, nous fluxos arribaren a la ciutat, provinents d'altres regions de l'Estat espanyol, que seguiren entrant a Barcelona per Ciutat Vella*". A: MORERAS, Jordi. "Ciutat Vella, passat i present migratori". *Barcelona Societat. Revista d'informació i d'estudis socials. Monogràfic Ciutat Vella* (Ajuntament de Barcelona), núm. 9 (1998), pàg. 86.
- 2 Vegeu l'article de MONTANER, Josep M. "Sobre els beneficis de la immigració per a Catalunya". A: *La immigració a Catalunya*. Barcelona: Materials, 1968, 70 pàgs.
- 3 Per exorcitzar la por al que ve de fora, seria interessant llegir l'entrevista a la catedràtica de Geografia Humana de la Universitat Autònoma de Barcelona, CABRÉ, Anna. *Barcelona Metròpolis Mediterrània*, núm. 56 (juliol-setembre 2001), pàgs. 21-27. Actualment no hi ha cap país desenvolupat que no tingui un component migratori important. No és que la immigració arribi accidentalment, sinó que és un sistema que compta sistemàticament amb l'arribada d'immigrants per a mantenir el nostre nivell de desenvolupament.
- 4 L'any 1993 es va publicar un article sobre tipologies d'usuaris d'arxiu. Vegeu ITURRATE COLOMER, Germà. "Aproximació teòrica a la tipologia de l'usuari d'arxius". *Lligall. Revista Catalana d'Arxivística*, núm. 7 (1993), pàgs. 77-95. En aquest article hi havia un capítol dedicat a les minories, on semblava que feia un exercici de subtilitat, considerat per alguns com a massa agosarat, en fer esment de l'arribada a l'arxiu de nous grups d'usuaris no vinculats a la cultura predominant, amb els quals s'havia de fer una tasca important per a la seva integració. El temps acostuma a posar les coses al seu lloc (vegeu l'apartat 2.7: "En relació a les minories", pàg. 87).

- 5 A tall d'exemple, cal esmentar que, en el període 2000-2001, l'AMDCV ha rebut 25 visites escolars amb un total de 502 alumnes. Aquestes visites guiades per escoles del Districte són vehiculades a través de l'oferta anual del *Programa d'activitats escolars*, de l'Institut d'Educació, Institut Municipal d'Educació, Ajuntament de Barcelona. D'aquestes 25 visites, 12 eren d'educació primària i la resta es repartien entre educació secundària obligatòria, secundària postobligatòria i educació especial.
- 6 A l'escola Lauboré (escola catòlica, congregació de les Filles de la Caritat de Sant Vicenç de Paül), situada al barri del Raval, de Ciutat Vella, el 62% dels alumnes són immigrants, majoritàriament musulmans i hindús. *El Periódico* ("Cosas de la Vida/Sociedad", dijous 21 de febrer de 2002), pàg. 32.
- 7 ITURRATE COLOMER. "Aproximació teòrica a la tipologia de l'usuari d'arxius". *Op. cit.*: "Si ens passem la vida cercant l'usuari de disseny perquè tingui el privilegi de poder entrar en un arxiu, ens podem quedar sols" (pàg. 88).
- 8 Des de l'any 1988 i fins al 12 de desembre de 1990 es van tancar un total de 138 pensions, 27 de les quals eren "mueblés". Les pensions tenien un total de 2.653 habitacions, les quals oferien 3.753 places (moltes vegades sobre les places oficials s'encabeix més gent de la permesa). Vegeu: *Ciutat Vella. Resum d'actuacions 1988-90*. Ajuntament de Barcelona, Districte de Ciutat Vella, 1991, 107 pàgs.
- 9 N. A.: Malgrat que la definició de barri entra dins d'un imaginari emocional molt personal de la percepció del ciutadà del seu entorn territorial (cadascú té la seva opinió), l'administració municipal ha dividit el territori de Ciutat Vella (6 km²) en quatre grans barris per, d'alguna manera, poder operar territorialment en l'organització dels seus recursos i serveis: el Raval, el Casc Antic, el Gòtic i la Ribera.
- 10 Aquestes i altres dades es poden veure a l'article de l'edició de Catalunya d'*El País* (24 d'octubre de 2001), pàgs. 1 i 5, on es fa referència a l'estudi de SOTO, Pepi; CARRASCO, Sílvia. "La concentració de fills i filles d'immigrants estrangers i de minories ètnico-culturals a les escoles de la ciutat", recerca patrocinada per l'IMEB i presentada al congrés *Les noves ciutadanes: immigració i educació. Jornades del Projecte Educatiu de Ciutat 2001. Barcelona, 22-24 d'octubre de 2001*. Ajuntament de Barcelona, Institut d'Educació.
- 11 Els CAEP són aquells centres que imparteixen ensenyament de les etapes d'educació infantil, primària i secundària obligatòria a alumnes amb especials dificultats per assolir els objectius generals de l'educació bàsica. El Departament d'Ensenyament de la Generalitat (Ordre de 3 de setembre de 1996) regula el procediment de qualificació de determinats centres públics o privats sostinguts amb fons públics com a centres d'atenció educativa preferent. Ciutat Vella és el districte de Barcelona i la demarcació territorial de tot Catalunya amb més nombre de centres qualificats com a CEAP (101 a tot Catalunya, 23 a la ciutat de Barcelona i 6 a Ciutat Vella). Aquests centres educatius apliquen mesures metodològiques i organitzatives per donar resposta a la diversitat del seu alumnat.
- 12 El projecte experimental de mediació intercultural es desenvolupa conjuntament amb l'entitat Xenofília. Aquesta entitat ha organitzat, en el marc del projecte europeu Alcàntara, el curs de mediadors/es interculturals, i alguns d'aquests alumnes realitzen les seves pràctiques a quatre escoles de Ciutat Vella.
- 13 COLMENARES, Marleny. "Acció educativa a Ciutat Vella". *Barcelona Societat. Revista d'informació i d'estudis socials. Monogràfic Ciutat Vella* (Ajuntament de Barcelona), núm. 9 (1998), pàg. 60.
- 14 L'any 1996 es realitza el projecte *El Món és diversitat. El barri és diversitat*, organitzat per la Divisió de Serveis Personals (Zona Intersectorial del Raval Nord - Centre de Serveis Socials Erasme Janer), l'Escola Labouré i l'Arxiu Municipal de Ciutat Vella,

amb alumnes d'EGB (6è, 7è i 8è). Amb aquesta acció, l'Arxiu va tractar de corresponsabilitzar-se en el procés de socialització de l'infant a través d'una sèrie d'activitats de coneixement de les tipologies documentals que s'efectuaven durant les visites a l'AMDCV, que foren coordinades pels educadors de serveis personals del Districte de Ciutat Vella.

- 15 JULIANO, Dolores. "Inmigración y educación en clave de futuro". *Las noves ciutadanes: immigració i educació. Jornades del Projecte Educatiu de Ciutat 2001. Barcelona, 22-24 d'octubre de 2001*. Ajuntament de Barcelona, Institut d'Educació (ponència mecanografiada), pàg. 7. Els models dels quals Dolores Juliano dona una visió són els següents:
- *Model sorgit de la Il·lustració*, amb la seva màxima d'educar per igualar. L'objectiu era mantenir la cultura hegemònica i es concretava en pràctiques d'assimilació. Aquest fou un model predominant fins la dècada dels anys 60 del segle XX.
 - *Model multiculturalista*, que aporta una visió crítica amb les propostes etnocèntriques d'un cert relativisme cultural, cosa que implicava reconèixer l'existència i la importància de la varietat de concrecions respecte d'això. Aquesta proposta ha estat reduïda a dades més o menys folklòriques i al desenvolupament, a l'escola, d'algunes activitats recreatives amb els col·lectius d'immigrants. El model multicultural està dirigit a preservar diferències, recolzant-se en la idea que les cultures es perpetuen limitant les interrelacions, cosa que pot portar a la creació de guetos. En pedagogia, ha inspirat propostes d'escoles ètniques separades, per exemple, escoles d'ètnia gitana.
 - *Model bicultural*, que intenta desenvolupar en els infants una competència similar en dues cultures, com ara és el cas de l'autonomia catalana, on els infants es familiaritzen simultàniament amb el català i el castellà. Requereix un cert equilibri de poder entre els sectors amb diferències culturals i lingüístiques.
- 16 Per tal de difondre la cultura i els costums dels països d'origen de molts immigrants que viuen a Ciutat Vella, el Districte ha publicat *Materials pedagògics. La cultura filipina, magribina i pakistanesa*. Ajuntament de Barcelona, Fundació CIDOB, Institut d'Educació, Districte de Ciutat Vella, 2000, 86 pàgs. Es tracta d'un material pedagògic adreçat a les escoles del districte, elaborat pel Centre d'Informació i Documentació de Barcelona (CIDOB), per encàrrec del Districte de Ciutat Vella, que recollia així la iniciativa del professorat dels centres educatius del Districte. El fet de la presència d'alumnes de procedència estrangera a les escoles públiques és un fet característic que ha suposat reptes importants per al professorat, que no sempre ha comptat amb els recursos adients ni suficients. Per a la seva elaboració, s'ha comptat amb un grup de professors del districte. S'ha partit de la seva experiència i de les necessitats amb què s'han trobat en el desenvolupament de la seva tasca docent en un context multicultural. Aquesta metodologia de treball permet socialitzar el coneixement i l'experiència dels docents alhora que reconeix el seu treball i la seva formació.
- 17 BABELON, J. P. "Les relations des archives avec le grand public". *La Gazette des Archives*, núm. 76 (1972), pàgs. 9-22. BERCHE, Claire. "L'utilisations des archives par les grand public". A: *Conseil international des archives. Actes du 9e Congrès International des Archives, Londres, 15-19 setembre 1980*, vol. XXIX (1982), pàgs. 113-123. També a: *La administración moderna de archivos y la gestión de documentos. El prontuario RAM*. París: Unesco, 1985, pàgs. 367-381. També a: *Archivum XXIX* (1982), pàgs. 113-123. CERDÀ DÍAZ, Julio. "El archivo municipal y su relación con los ciudadanos". *Lligall. Revista Catalana d'Arxivística*, núm. 16 (2000), pàgs. 365-379. ERMISSE, Gérard. "Nuevos públicos, nuevas acciones: la comunicación". *La Gazette des Archives*, núm. 141 (1988), pàgs. 201-217. FEDERIGHI, Paolo. "Archivi e nuovo pubblico. Biblioteche e Archivi". *Quaderni di lavoro* (Milano: Giunta Regionale Toscana, Editrice Bibliografica), núm. 8 (maig 1992), pàgs. 129-140. TARRAUBELLA, Xavier. "Els arxius i els seus usuaris". A: *V Conferència Europea d'Arxius: les bases*

de la professió. VI Jornades d'Arxivística de Catalunya, CIA, Associació d'Arxivers de Catalunya, Barcelona, 27-30 de maig de 1997. Lligall. *Revista Catalana d'Arxivística*, núm. 12 (1998), pàgs. 190-204. TAYLOR, Hugh A. "Los servicios de Archivo y el concepto de usuario". *Estudio RAMP*. París: Unesco, 1984. TORREBLANCA, Agustín. "Análisis de los nuevos usuarios". A: *II Congreso de Archivos de Castilla y León. El Archivo: Una nueva gestión para unos nuevos objetivos. Palencia, 9-12 de marzo de 1994*, 22 pàgs. També a: *Tabula* (1994), vol. 3, pàgs. 207-222.

- 18 Poca bibliografia i, la que hi ha, és enganyosa, se centra en la diversitat cultural i les identitats locals autòctones. No es dona un pas més, és una realitat que ha existit des de sempre a les seves comunitats i que les publicacions presenten com una singularitat establerta de generacions. El més suggeridor resta solament en el títol. Vegeu EASTWOOD, Terry. "Archivists and multiculturalism". A: *Congresso Nacional de bibliotecários, arquivistas e documentalistas (5º, 1994, Lisboa)*. Associação portuguesa de bibliotecários, arquivistas e documentalistas, 1994, 2 vols. Tom II: *Arquivos*, pàgs. 373-384. "Multiculturalisme", *L'Archiviste. Archives Nationales du Canada*, vol. 18, núm. 2 (juliol-setembre 1991), 48 pàgs. (doble versió anglès/francès). GRAND-CLAUDON, Colette. "Les archives et le développement territorial. Les archives au service des identités locales? Quelles contributions aux politiques de développements territoriaux?". *Les archives municipales et l'animation culturelle. Colloque Narbonne, 5-6-7 mai 1992*, Association des archivistes français, Section des archivistes municipaux (resum d'una ponència mecanografiat).
- 19 L'arxivera francesa Elisabeth Gautier-Desvaux, directora, al començament dels anys 80 del segle XX, dels serveis d'arxiu de l'Orne (departament francès a la Normandia), en el seu article "Les besoins culturels. L'action culturelle dans les archives". A: *Actes du Congrès de Nice, 4-6 octobre 1982*. París: Direction des Archives de France, 1983, pàgs. 11-21, en l'apartat dedicat al públic de l'arxiu, encara que sigui des d'una perspectiva etnocèntrica, parla d'una "nécessité de compensation des handicaps [...] origine socio-culturelle défavorisée: les difficultés économiques grossissent les rangs d'un «quart monde» en voie d'illettrisme, procédant en partie de la rupture précoce avec les outils du savoir qu'implique la nécessité d'une entrée rapide dans la vie active; l'évolution du profil démographique de la population immigrée et son implantation durable en France, au terme d'une période de transit, induit par ailleurs des appariations nouvelles, dans le sens d'une demande d'intégration dans la vie associative et culturelle locale" (pàg. 222).
- 20 L'any 1998, el Departament de Comunicació i Qualitat de Serveis del Districte de Ciutat Vella pren la iniciativa de coordinar aquesta oferta educativa.

Annex 1

Fitxa tècnica de l'explicació a l'Arxiu

1. Funcions d'un arxiu:
 - Custòdia i protecció
 - Conservació i organització
 - Informació i difusió
2. Equipament:
 - Història de l'edifici i de l'equipament
 - Edats del document
 - Tipus d'arxiu
3. Instal·lacions i serveis:
 - Tipus de prestatgeria, sistema de climatització, detectors d'incendis, mesuradors
 - Serveis: consulta, informació, reprografia, conservació, etc.
4. Personal:
 - Arxiver, bibliotecari, conservador, etc.
5. Tipus de documentació i suport:
 - Fons escrits
 - Fons audiovisuals
 - Fons gràfics i cartogràfics
 - Fons bibliogràfics

Annex 2

Fitxa tècnica de l'activitat

Coneixe's Ciutat Vella. Itinerari pels serveis del districte

Descripció de l'activitat

- TIPUS D'ACTIVITAT. Itinerari. Trajecte reconegut de caràcter historico-cultural amb aturades i reflexions, indicacions i recomanacions per conèixer i reconèixer l'entorn. És una lectura actual i retrospectiva del paisatge urbà, natural, social, etc. a través de la informació directa.
- ESPECIFICACIÓ DE L'ACCIÓ. L'itinerari és entès com una activitat de difusió general. Els serveis administratius del Consell Municipal són un gran escenari convertit en recurs didàctic on podem contextualitzar tota una sèrie de processos administratius. Els serveis administratius ens donen elements de treball, permeten l'aprenentatge a través de l'observació directa del treball diari de l'administració.
- A QUI VA DIRIGIT. Alumnes d'ensenyament primari i secundari.
- CONTINGUTS ACADÈMICS. Introducció a l'entorn i al barri. Aprendre el funcionament dels serveis de l'administració municipal. Conèixer les seves funcions en relació amb els problemes de la ciutat. Oferir elements per comprendre el context històric i cultural de l'entorn territorial.
- CONTINGUTS METODOLÒGICS. Saber observar la complexitat dels elements que conformen tota organització social. Analitzar els seus mecanismes de funcionament. Situar el Districte respecte de diversos paràmetres de referència. Relacionar els aspectes administratius i físics de l'entorn amb les seves funcions.
- CONTINGUTS D'ACTITUDS I VALORS. L'educació cívica com a base de la convivència ciutadana. Desenvolupar la sensibilitat de l'infant cap la societat on viu, oferint elements de judici per a una correcta socialització.
- FORMES DE TREBALL AMB ELS ASSISTENTS. En grup.
- SUPORT A L'ACTIVITAT. Projectió de diapositives sobre la història de Ciutat Vella. Vídeo de BTV *Coneixe's Ciutat Vella*.
- MATERIALS COMPLEMENTARIS. En una bossa amb l'escut de l'Ajuntament de Barcelona, s'ofereix material documental en forma de dossier informatiu: plànol del Districte amb l'emplaçament dels edificis a visitar, breu ressenya històrica, dades estadístiques; tríptics i prospectes de difusió; guies i programacions d'activitats culturals, etc. Tot això s'acompanya amb objectes de marxandatge institucional: clauer, llapis, caramels, etc.

- PROFESSORS. Un equip de monitors s'encarrega d'efectuar l'itinerari.
- OBSERVACIONS. Aquest itinerari s'ofereix per potenciar l'àrea de Ciències Socials a l'escola.

Dades administratives

- ORGANITZACIÓ: Consell Municipal del Districte de Ciutat Vella. Departament de Comunicació i Qualitat de Serveis.
- COL-LABORADOR: Arxiu Municipal del Districte de Ciutat Vella.
- LLOC: Consell Municipal del Districte de Ciutat Vella, carrer del Bonsuccés, 3.
- DURADA: 2 hores.
- PARTICIPANTS: 20, aproximadament.
- CALENDARI: matins i tardes durant el curs escolar.
- HORARI: matins, de 10-12 hores; tardes, de 16-18 hores.
- DATES: gener-maig.
- GRAU DE SUPORT DE L'ACTIVITAT: l'itinerari s'efectua amb un guia-monitor de la cooperativa *Cienpies* i un professional del Consell Municipal del Districte.
- INSCRIPCIÓ: prèvia trucada, per carta o a través d'instància a l'Oficina d'Atenció al Ciutadà.
- PREU: gratuït. El Consell del Districte assumeix la visita (36 euros per sessió), que és abonada a la cooperativa *Cienpies*.

Resumen

El componente inmigratorio de la población de Barcelona y, en especial, del distrito de Ciutat Vella, convierte este entorno en un laboratorio experimental como posible tendencia de futuro para todo el resto de la ciudad y del país en relación con los nuevos usuarios que se acercan al mismo. El archivo, como producto de la sociedad en la que está establecido y como elemento que incide en su desarrollo, no puede quedarse al margen de los "otros usuarios". El hecho de que más del 50% de los usuarios escolares del Archivo Municipal del Distrito de Ciutat Vella (AMDCV) procedan de ámbitos territoriales ajenos al lugar de establecimiento del archivo nos lleva a la necesidad de realizar una serie de reflexiones sobre este archivo y esta realidad. Contamos con numerosos usuarios que nos llegan a través del sistema escolar, y son ellos (por defecto, el sistema educativo) los que eligen el servicio para su formación, y no el servicio el que escoge a sus usuarios, como muchos archiveros creen erróneamente.

Résumé

La composante migratoire de la population de Barcelone et, en particulier, du district de Ciutat Vella fait que ce milieu constitue un laboratoire expérimental présentant les potentielles tendances à venir pour le reste de la ville et du pays pour ce qui concerne les nouveaux usagers qui viennent aux archives. Les archives, en tant que produit de la société dans laquelle elles sont établies et qu'élément qui a une incidence sur son développement, ne peuvent pas rester en marge des "autres usagers". Le fait que plus de 50% des usagers scolaires des Archives municipales du district de Ciutat Vella (AMDCV) proviennent de zones territoriales distinctes du lieu où les archives sont établies rend nécessaire une série de réflexions à propos de ces archives et de cette réalité. Des nombreux usagers arrivent au travers du système scolaire ; ce sont eux (et par extension, le système éducatif) qui choisissent le service pour être formés et ce n'est pas le service qui choisit ses utilisateurs, ce que beaucoup d'archivistes croient de manière erronée.

Summary

The immigrants among Barcelona's population, and particularly in the Ciutat Vella district, make it into an experimental laboratory for the potential future trend for all the rest of the city and for the country in relation with the new users coming to the archive. Archives, as a product of the society in which they are drawn up and as features which affect

its development, cannot remain beyond the province of these “other users”. The fact that over 50% of school users of the Ciutat Vella District Municipal Archive (AMDCV) come from outside the territory of the archive leads us to a need to reflect about the Archive and about that situation. We have users who come to us through the school system and it is they (by default, the educational system) who choose the service for their learning needs, and not (as many archivists wrongly believe) the service which chooses its users.

